

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera întâi)

17 decembrie 2020 *

„Trimitere preliminară – Libera circulație a persoanelor – Libertatea de stabilire – Acces la profesia de avocat – Dispensă de la formare și de la diplomă – Acordarea dispensei – Condiții – Reglementare națională care prevede dispensa în favoarea funcționarilor și foștilor funcționari din categoria A sau a persoanelor asimilate, care au o practică profesională de drept național, pe teritoriul național, în funcția publică națională a statului membru vizat sau într-o organizație internațională”

În cauza C-218/19,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Cour de cassation (Curtea de Casație, Franța), prin decizia din 20 februarie 2019, primită de Curte la 12 martie 2019, în procedura

Adina Onofrei

împotriva

Conseil de l'ordre des avocats au barreau de Paris,

Bâtonnier de l'ordre des avocats au barreau de Paris,

Procureur général près la cour d'appel de Paris,

CURTEA (Camera întâi),

compusă din domnul J.-C. Bonichot, președinte de cameră, domnul L. Bay Larsen (raportor), doamna C. Toader și domnii M. Safjan și N. Jääskinen, judecători,

avocat general: domnul M. Bobek,

grefier: doamna R. Șereș, administratoare,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 17 iunie 2020,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru doamna A. Onofrei, de J. Jourdan și F. Abouzeid, avocați;
- pentru conseil de l'ordre des avocats au barreau de Paris și bâtonnier de l'ordre des avocats au barreau de Paris, de H. Farge și C. Waquet, avocate;
- pentru guvernul francez, de A. Daniel și A.-L. Desjonquères, în calitate de agenți;

* Limba de procedură: franceza.

- pentru guvernul elen, de M. Tassopoulou și D. Tsagkaraki, în calitate de agenți;
- pentru Comisia Europeană, de domnii B.-R. Killmann, É. Gippini Fournier și H. Støvlbæk, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 16 septembrie 2020,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolelor 45 și 49 TFUE, în raport cu condițiile stabilite de reglementarea națională pentru accesul la profesia de avocat.
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între doamna Adina Onofrei, pe de o parte, și consil de l'ordre des avocats de Paris (Consiliul Baroului din Paris, Franța), bâtonnier de l'ordre des avocats de Paris (Decanul Baroului din Paris), precum și procureur général près la cour d'appel de Paris (Procurorul general de pe lângă Curtea de Apel din Paris), pe de altă parte, în legătură cu cererea sa de admitere în barou.

Cadrul juridic

Dreptul francez

- 3 În ceea ce privește accesul la profesia de avocat, articolul 11 din loi n° 71-1130, du 31 décembre 1971, portant réforme de certaines professions judiciaires et juridiques (Legea nr. 71-1130 din 31 decembrie 1971 privind reforma anumitor profesii judiciare și juridice), în versiunea aplicabilă litigiului principal (denumită în continuare „Legea nr. 71-1130”), prevede:

„Nimeni nu poate să acceadă la profesia de avocat dacă nu îndeplinește următoarele condiții:

1. este resortisant francez, resortisant al unui stat membru al Uniunii Europene sau al unei părți la Acordul privind Spațiul Economic European [...];

2. este titular, sub rezerva dispozițiilor normative adoptate pentru aplicarea Directivei 2005/36/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 7 septembrie 2005 [privind recunoașterea calificărilor profesionale (JO 2005, L 255, p. 22, Ediție specială, 05/vol. 8, p. 3)], cu modificările ulterioare, și a celor privind persoanele care au exercitat anumite funcții sau activități în Franța, al cel puțin unei licențe în drept sau al unor titluri ori diplome recunoscute ca echivalente pentru exercitarea profesiei prin decret comun al ministrului justiției și al ministrului învățământului;

3. este titular al certificatului de capacitate pentru exercitarea profesiei de avocat, sub rezerva dispozițiilor normative menționate la punctul 2 [...]

[...]”

- 4 În ceea ce privește aceste dispoziții normative, articolul 98 din décret n° 91-11971, du 27 novembre 1991, organisant la profession d’avocat (Decretul nr. 91-1197 din 27 noiembrie 1991 de organizare a profesiei de avocat), în versiunea aplicabilă litigiului principal (denumit în continuare „Decretul nr. 91-1197”), prevede:

„Sunt dispensați de la formarea teoretică și practică și de la certificatul de capacitate pentru exercitarea profesiei de avocat:

[...]

4. funcționarii și foștii funcționari din categoria A sau persoanele asimilate funcționarilor din această categorie, care au exercitat în această calitate activități juridice timp de cel puțin opt ani în cadrul unei autorități administrative sau al unui serviciu public ori într-o organizație internațională;

[...]”

- 5 Potrivit articolului 5 bis din loi n° 83-634, du 13 juillet 1983, portant droits et obligations des fonctionnaires (Legea nr. 83-634 din 13 iulie 1983 privind drepturile și obligațiile funcționarilor), în versiunea aplicabilă litigiului principal (denumită în continuare „Legea nr. 83-634”), „[r]esortisanții statelor membre ale Comunității Europene sau ai unui stat parte la Acordul privind Spațiul Economic European, altul decât Franța, au acces, în condițiile prevăzute în statutul general, la corpuri, filiere și posturi. Cu toate acestea, ei nu au acces la posturile ale căror atribuții fie nu sunt separabile de exercitarea suveranității, fie presupun o participare directă sau indirectă la exercitarea unor prerogative de putere publică a statului sau a celorlalte colectivități publice.

[...]”

Litigiul principal și întrebările preliminare

- 6 Doamna Onofrei, funcționară a Comisiei Europene, a solicitat să fie admisă în Baroul din Paris, sub beneficiul dispensei prevăzute la articolul 98 punctul 4 din Decretul nr. 91-1197.
- 7 Din dosarul de care dispune Curtea reiese că, după ce a constatat că doamna Onofrei, titulară a unei diplome de master, a unei diplome de studii aprofundate (DEA) și a unei diplome de doctor în drept eliberate de universități franceze, îndeplinea condiția privind diploma prevăzută la articolul 11 punctul 2 din Legea nr. 71-1130, conseil de l’ordre des avocats au barreau de Paris (Consiliul Baroului din Paris) a respins totuși cererea sa pentru motivele că, întrucât nu a exercitat niciodată funcții în cadrul unei autorități administrative sau al unui serviciu public care aparține statutului funcției publice franceze și nu a fost niciodată detașată de o autoritate administrativă franceză sau de un serviciu public din Franța pe lângă o organizație internațională, ea nu îndeplinea condițiile prevăzute pentru acest acces derogatoriu la profesia de avocat.
- 8 Cour d’appel de Paris (Curtea de Apel din Paris) a confirmat această decizie. Ea și-a întemeiat raționamentul pe premisa că voința de a asigura o cunoaștere satisfăcătoare a dreptului național de către avocat are obiectivul de a garanta exercitarea completă, pertinentă și eficace a dreptului la apărare al justițiabililor, din moment ce, chiar dacă acest drept cuprinde un număr de norme europene, el păstrează totuși o specificitate și nu se limitează la acestea. În continuare, constatând că doamna Onofrei exercitase în cadrul Comisiei funcții din domeniul dreptului Uniunii, referitor la piața internă, la ajutoarele de stat, la practicile anticoncurențiale și la noile norme europene privind o mai bună reglementare, a dedus că ea nu dovedea nicio practică a dreptului național.

- 9 Sesizată cu un recurs privind în special nerespectarea liberei circulații a lucrătorilor și libertatea de stabilire, Cour de cassation (Curtea de Casație, Franța) ridică problema compatibilității cu dreptul Uniunii a refuzului admiterii doamnei Onofrei în Baroul din Paris.
- 10 Examinând dreptul național, ea constată mai întâi că rezultă din Legea nr. 71-1130 că avocatul își poate exercita profesia cu titlu liberal sau în calitate de salariat. În continuare, arată că articolul 11 din această lege subordonează accesul la profesia menționată condiției ca respectivul candidat să fi exercitat anumite funcții sau activități în Franța și că articolul 98 punctul 4 din Decretul nr. 91-1197 poate fi considerat, pe de o parte, ca subordonând dispensa de la formare și de la diplomă, pentru acest acces, apartenenței exclusiv la funcția publică franceză și, pe de altă parte, ca subordonând această dispensă cunoașterii dreptului național „de origine franceză”. Această instanță deduce de aici că măsura națională, pe care o constituie ansamblul acestor texte, poate fi considerată ca instituind o restrângere a liberei circulații a lucrătorilor sau a libertății de stabilire.
- 11 Instanța de trimitere consideră că trebuie să se determine în prealabil dacă măsura menționată este aplicabilă în mod nediferențiat resortisanților statului membru gazdă sau de stabilire și resortisanților celorlalte state membre sau dacă are un caracter discriminatoriu.
- 12 În această privință, instanța menționată arată printre altele că rezultă din articolul 5 bis din Legea nr. 83-634 că, cu excepția anumitor posturi în legătură cu exercitarea suveranității sau a unor prerogative de putere publică, resortisanții statelor membre ale Uniunii au acces la funcția publică franceză, așa încât dispensa în discuție în litigiul principal este subordonată apartenenței la o autoritate administrativă care, deși națională, este deschisă, în mare parte, tuturor resortisanților statelor membre.
- 13 Totuși, ținând seama de faptul că beneficiul acestei dispense se bazează pe criteriile extrase din exercitarea anumitor funcții sau activități în Franța, din cunoașterea dreptului național și din apartenența la funcția publică franceză, ar rezulta că, *de facto*, dispensa menționată nu ar putea fi acordată decât membrilor autorităților administrative franceze care și-au exercitat activitatea profesională pe teritoriul francez, a căror mare majoritate ar fi cetățeni francezi, și ar trebui să fie refuzată agenților funcției publice a Uniunii, deși aceștia ar fi exercitat, în afara teritoriului francez, activități juridice în domeniul dreptului național „de origine franceză”. Prin urmare, reglementarea națională în discuție în litigiul principal ar putea fi considerată ca instituind o discriminare indirectă pe motiv de cetățenie. Aceasta ar presupune că funcția publică franceză și funcția publică a Uniunii pot fi considerate ca fiind entități comparabile în mod obiectiv.
- 14 În sfârșit, instanța de trimitere concluzionează că, în orice caz, pentru ca restricțiile avute în vedere să poată fi justificate de motive imperative de interes general sau de motive de ordine publică, de siguranță publică sau de sănătate publică, ele ar trebui să fie apte să garanteze realizarea obiectivului urmărit și să nu depășească ceea ce este necesar pentru atingerea acestuia. Din această perspectivă, ea subliniază că reglementarea națională în discuție în litigiul principal nu impune, în scopul examinării unei cereri de dispensă de la formare și de la diplomă, cunoașterea de către candidat a niciunei materii de drept național în mod specific în legătură cu organizarea instanțelor naționale sau cu procedura în fața acestora.
- 15 În aceste condiții, Cour de cassation (Curtea de Casație) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curtii următoarele întrebări preliminare:
- „1) Principiul potrivit căruia [Tratatul CEE], devenit, după modificări, [Tratatul FUE], a creat o ordine juridică proprie, integrată în sistemele juridice ale statelor membre și care se impune instanțelor acestora, se opune unei legislații naționale care condiționează acordarea unei dispense de la cerințele privind formarea și diploma prevăzute, în principiu, pentru accesul la profesia de avocat

de cerința unei cunoașteri suficiente de către autorul cererii de dispensă a dreptului național de origine franceză, excluzând astfel luarea în considerare a unei cunoașteri similare exclusiv a dreptului Uniunii Europene?

- 2) Articolele 45 și 49 [TFUE] se opun unei legislații naționale care rezervă beneficiul unei dispense de la cerințele privind formarea și diploma prevăzute, în principiu, pentru accesul la profesia de avocat anumitor agenți ai funcției publice a aceluiași stat membru care au exercitat în această calitate, în Franța, activități juridice în cadrul unei autorități administrative sau al unui serviciu public ori într-o organizație internațională și care înlătură de la beneficiul acestei dispense agenții sau foștii agenți ai funcției publice europene care au exercitat în această calitate activități juridice, într-unul sau în mai multe domenii aparținând dreptului Uniunii Europene, în cadrul Comisiei Europene?”

Cu privire la întrebările preliminare

- 16 Referitor la „dispensa de la cerințele privind formarea și diploma prevăzute, în principiu, pentru accesul la profesia de avocat”, care se menționează în cele două întrebări preliminare, instanța de trimitere a precizat, la solicitarea Curții, că acești termeni se referă la dispensa, prevăzută la primul paragraf al articolului 98 din Decretul nr. 91-1197, de la formarea teoretică și practică asigurată de centrele regionale de formare profesională, precum și de la certificatul de capacitate pentru exercitarea profesiei de avocat.
- 17 În ceea ce privește cerința potrivit căreia dispensa de la formarea teoretică și practică, precum și de la certificatul de capacitate pentru exercitarea profesiei de avocat, pentru accesul la profesia de avocat, se adresează, potrivit textului celei de a doua întrebări, anumitor agenți ai funcției publice franceze, guvernul francez contestă această interpretare a reglementării naționale și susține că cerința menționată trebuie interpretată în mod larg, astfel încât ea să includă funcția publică europeană și pe cea a celorlalte state membre în plus față de funcția publică franceză.
- 18 Trebuie amintit că, în cadrul unei trimeri preliminare, Curtea este abilitată să se pronunțe numai asupra interpretării sau a validității dreptului Uniunii în raport cu situația de fapt și de drept astfel cum este descrisă de instanța de trimitere, pentru a da acesteia din urmă elementele utile soluționării litigiului cu care este sesizată (a se vedea Hotărârea din 6 iulie 2017, Air Berlin, C-290/16, EU:C:2017:523, punctul 41).
- 19 În aceste condiții, trebuie să se examineze a doua întrebare plecând de la premisa, care este cea a instanței de trimitere, potrivit căreia reglementarea națională relevantă în cadrul litigiului principal prevede că dispensa de la formarea teoretică și practică, precum și de la certificatul de capacitate pentru exercitarea profesiei de avocat, pentru accesul la profesia de avocat, se adresează anumitor agenți numai din cadrul funcției publice franceze.
- 20 Pe de altă parte, astfel cum a arătat domnul avocat general la punctul 36 din concluzii, rezultă din decizia de trimitere și din observațiile care au fost prezentate Curții că expresia „cunoașterea dreptului francez”, care figurează în textul primei întrebări, trebuie să fie înțeleasă, în realitate, în sensul de „practica dreptului francez”. Potrivit instanței de trimitere, reiese astfel dintr-o jurisprudență a Conseil constitutionnel (Consiliul Constituțional, Franța) că tocmai prin practica unei activități sau a unei funcții cu caracter juridic pe o perioadă suficientă pe teritoriul național legiuitorul a înțeles să garanteze competențele în domeniul dreptului francez ale persoanelor care exercită profesia de avocat.
- 21 Așadar, prin intermediul întrebărilor adresate, care trebuie să fie examinate împreună, instanța de trimitere solicită să se stabilească în esență dacă articolele 45 și 49 TFUE trebuie să fie interpretate în sensul că se opun unei reglementări naționale care rezervă beneficiul unei dispense de la cerințele privind formarea profesională și posesia certificatului de capacitate pentru exercitarea profesiei de avocat, prevăzute, în principiu, pentru accesul la profesia de avocat, anumitor agenți ai funcției publice

a unui stat membru care au exercitat în această calitate, în acest stat membru, activități juridice din domeniul dreptului național în cadrul unei autorități administrative sau al unui serviciu public sau al unei organizații internaționale și care înlătură de la beneficiul acestei dispense funcționarii, agenții sau foștii agenți ai funcției publice a Uniunii care au exercitat în această calitate activități juridice în unul sau mai multe domenii aparținând dreptului Uniunii.

- 22 Astfel, reiese din dosarul de care dispune Curtea că, pentru a putea beneficia de pasarela care permite accesul la profesia de avocat, fie în calitate de salariat, fie cu titlu liberal, fără a trece prin formarea teoretică și practică oferită de centrele regionale de formare profesională și nici prin procedura de obținere a certificatului de capacitate pentru exercitarea profesiei de avocat, candidatul trebuie să îndeplinească trei condiții cumulative, și anume să provină din funcția publică franceză, să fi lucrat în Franța în cadrul unei autorități administrative publice sau al unei organizații internaționale și să fi practicat dreptul francez.
- 23 În această privință, trebuie amintit că exercitarea de activități în cadrul unei profesii reglementate, remunerate în mod normal fie de client, fie de cabinetul unde lucrează avocatul, intră în sfera articolului 49 TFUE. În măsura în care remunerația poate lua forma unui salariu, articolul 45 TFUE se poate aplica de asemenea (a se vedea în acest sens Hotărârea din 13 noiembrie 2003, Morgenbesser, C-313/01, EU:C:2003:612, punctele 43-60).
- 24 În plus, trebuie amintit că, în lipsa armonizării condițiilor de acces la o profesie, statele membre sunt îndreptățite să definească cunoștințele și calificările necesare exercitării acestei profesii și să impună prezentarea unei diplome care să ateste deținerea acestor cunoștințe și calificări (a se vedea Hotărârea din 10 decembrie 2009, Pešla, C-345/08, EU:C:2009:771, punctul 34, și Hotărârea din 6 octombrie 2015, Brouillard, C-298/14, EU:C:2015:652, punctul 48).
- 25 Întrucât în prezent condițiile privind accesul la profesia de avocat al unei persoane precum doamna Onofrei, care nu este abilitată în niciun stat membru să exercite această profesie, nu face obiectul unei armonizări la nivelul Uniunii, statele membre rămân competente să definească aceste condiții.
- 26 Rezultă de aici că dreptul Uniunii nu se opune ca reglementarea unui stat membru să subordoneze accesul la profesia de avocat posesiei cunoștințelor și a calificărilor considerate necesare.
- 27 Totuși, statele membre trebuie să își exercite competențele în acest domeniu cu respectarea libertăților fundamentale garantate de Tratatul FUE, iar dispozițiile naționale adoptate în această privință nu pot constitui un obstacol nejustificat în calea exercitării efective a libertăților fundamentale garantate prin articolele 45 și 49 TFUE (a se vedea în acest sens Hotărârea din 10 decembrie 2009, Pešla, C-345/08, EU:C:2009:771, punctul 35).
- 28 Curtea a statuat că libera circulație a persoanelor nu ar fi pe deplin realizată dacă statele membre ar putea să refuze beneficiul dispozițiilor menționate în favoarea acelor resortisanți ai lor care au făcut uz de facilitățile prevăzute de dreptul Uniunii și care au dobândit, în temeiul acestora, calificări profesionale în alt stat membru decât cel a cărui cetățenie o dețin (a se vedea prin analogie Hotărârea din 6 octombrie 2015, Brouillard, C-298/14, EU:C:2015:652, punctul 27).
- 29 Această considerație se aplică și atunci când un resortisant al unui stat membru care a studiat și a avut reședința într-un alt stat membru a dobândit în alt stat membru decât acestea o experiență profesională de care intenționează să se prevaleze în statul membru în care a studiat și a avut reședința (a se vedea prin analogie Hotărârea din 6 octombrie 2015, Brouillard, C-298/14, EU:C:2015:652, punctul 27).
- 30 Astfel, trebuie să se constate că articolele 45 și 49 TFUE se opun, în principiu, unei măsuri naționale referitoare la condițiile în care se ia în considerare o experiență profesională în scopul accesului la profesia de avocat, dobândită în alt stat membru decât statul membru autor al acestei măsuri, care

este susceptibilă să împiedice sau să facă mai puțin atractivă exercitarea de către resortisanții Uniunii, inclusiv cei ai statului membru autor al măsurii menționate, a libertăților fundamentale garantate de Tratatul FUE.

- 31 Or, din moment ce, astfel cum se menționează la punctul 22 din prezenta hotărâre, reglementarea franceză supune beneficiul pasarelei care permite accesul la profesia de avocat, fie în calitate de salariat, fie cu titlu liberal, fără a trece prin formarea teoretică și practică oferită de centrele regionale de formare profesională și nici prin procedura de obținere a certificatului de capacitate pentru exercitarea profesiei de avocat, unui număr de trei condiții cumulative care sunt amintite la punctul menționat, ea constituie tocmai o măsură susceptibilă să împiedice sau să facă mai puțin atractivă exercitarea de către resortisanții Uniunii, inclusiv cei ai statului membru autor al măsurii, a libertăților fundamentale garantate de Tratatul FUE precum cele prevăzute la articolele 45 și 49 TFUE.
- 32 O restricție privind libertatea de circulație nu poate fi admisă decât cu condiția, în primul rând, să fie justificată de un motiv imperativ de interes general și, în al doilea rând, să respecte principiul proporționalității, ceea ce presupune ca aceasta să fie de natură să asigure, în mod coerent și sistematic, realizarea obiectivului urmărit și să nu depășească ceea ce este necesar pentru a-l atinge [a se vedea în acest sens Hotărârea din 17 noiembrie 2009, *Presidente del Consiglio dei Ministri*, C-169/08, EU:C:2009:709, punctul 42 și jurisprudența citată, precum și Hotărârea din 6 octombrie 2020, *Comisia/Ungaria (Învățământ superior)*, C-66/18, EU:C:2020:792, punctul 178 și jurisprudența citată].
- 33 *Conseil de l'ordre des avocats au barreau de Paris (Consiliul Baroului din Paris)* și *bâtonnier de l'ordre des avocats au barreau de Paris (Decanul Baroului din Paris)*, precum și guvernul francez susțin în esență că măsura națională în discuție în litigiul principal este justificată de motive imperative de interes general care urmăresc protecția destinatarilor serviciilor juridice și buna administrare a justiției. Guvernul francez, în special, arată că condițiile amintite la punctul 22 din prezenta hotărâre, cărora reglementarea franceză le supune accesul la profesia de avocat cu scutire de la obligația de a fi titular al certificatului de capacitate pentru exercitarea profesiei de avocat, sunt apte să garanteze realizarea obiectivului pe care îl urmăresc și sunt necesare în acest scop. Astfel, întrucât justițiabilii nu sunt în măsură să verifice ei înșiși calitatea prestațiilor furnizate, ar reveni, așadar, legiuitorului sarcina de a crea condițiile unei calități ridicate a serviciilor, pentru a le asigura protecția. De asemenea, instanțele, pentru a funcționa în mod optim, ar trebui să dispună de auxiliari de justiție fiabili, formați și competenți.
- 34 În această privință, trebuie precizat că, pe de o parte, protecția consumatorilor, în special a beneficiarilor serviciilor juridice furnizate de auxiliari ai justiției, și, pe de altă parte, buna administrare a justiției sunt obiective care figurează în rândul celor care pot fi considerate că reprezintă motive imperative de interes general de natură să justifice restricții atât privind libera prestare a serviciilor (a se vedea Hotărârea din 18 mai 2017, *Lahorgue*, C-99/16, EU:C:2017:391, punctul 34), cât și, după cum a arătat domnul avocat general la punctul 66 din concluzii, privind libera circulație a lucrătorilor și libertatea de stabilire (a se vedea în acest sens Hotărârea din 12 iulie 1984, *Klopp*, 107/83, EU:C:1984:270, punctul 20, și Hotărârea din 19 februarie 2002, *Wouters și alții*, C-309/99, EU:C:2002:98, punctul 122).
- 35 Or, condițiile în care reglementarea franceză îi dispensează în special pe deținătorii unei licențe în drept sau ai unor titluri ori diplome recunoscute ca echivalente pentru exercitarea profesiei de avocat de obținerea certificatului de capacitate pentru această profesie, și anume să provină din funcția publică franceză, să fi profesat în Franța ca agent al acestei funcții și să fi practicat dreptul francez, nu apar, în sine, ca fiind improprii să garanteze realizarea obiectivelor atât de protecție a destinatarilor serviciilor juridice, cât și de bună administrare a justiției.

- 36 Totuși, în ceea ce privește caracterul proporțional al acestor condiții, trebuie să se constate că, din moment ce urmăresc să asigure, așa cum reiese din dosarul de care dispune Curtea, că avocatul are o cunoaștere satisfăcătoare a dreptului național în scopul garantării obiectivelor atât de protecție a destinatarilor serviciilor juridice, cât și de bună administrare a justiției, condițiile potrivit cărora candidatul trebuie să provină din funcția publică franceză și trebuie să fi practicat în Franța ca agent al acestei funcții depășesc ceea ce este necesar pentru atingerea acestor obiective. În speță, nu se poate exclude, *a priori*, că un candidat provenit dintr-o altă funcție publică decât cea franceză, în special din funcția publică a Uniunii, precum doamna Onofrei, a practicat dreptul francez în afara teritoriului francez în așa fel încât a dobândit o cunoaștere satisfăcătoare a acestuia, *a fortiori* atunci când, după cum rezultă din decizia de trimitere, reglementarea națională în discuție în litigiul principal nu impune, pentru examinarea unei cereri de dispensă de la formare și de la diplomă, cunoașterea de către candidat a niciunei materii de drept național în mod specific în legătură cu organizarea instanțelor naționale sau cu procedura în fața acestora.
- 37 În ceea ce privește condiția potrivit căreia candidatul trebuie să fi practicat dreptul francez, trebuie să se arate că un stat membru are în orice caz dreptul, atunci când definește cunoștințele necesare pentru exercitarea profesiei de avocat, să impună o cunoaștere satisfăcătoare a dreptului național, din moment ce abilitarea de a exersa această profesie include posibilitatea de a oferi consiliere sau asistență privind dreptul național (a se vedea prin analogie Hotărârea din 10 decembrie 2009, Pešla, C-345/08, EU:C:2009:771, punctul 46, și, în acest sens, Hotărârea din 22 decembrie 2010, Koller, C-118/09, EU:C:2010:805, punctul 39).
- 38 Așadar, era permis ca legiuitorul francez să stabilească, în mod autonom, standardele sale de calitate în materie și, în consecință, să considere că o cunoaștere satisfăcătoare a dreptului francez, care dă dreptul la exercitarea profesiei de avocat, putea fi dobândită printr-o practică a acestui drept timp de cel puțin opt ani.
- 39 În acest cadru, o măsură care exclude ca o cunoaștere satisfăcătoare a dreptului francez, care dă dreptul la exercitarea profesiei de avocat, să poată fi dobândită printr-o practică doar a dreptului Uniunii nu poate fi considerată disproporționată în raport cu obiectivele menționate la punctul 35 din prezenta hotărâre, cu condiția să nu excludă luarea în considerare a relevanței domeniilor în care persoana interesată a lucrat în cadrul unei autorități administrative publice, alta decât cea franceză.
- 40 În special, după cum a arătat domnul avocat general la punctele 77 și 78 din concluzii, în cadrul activității sale într-o instituție europeană, un funcționar sau un agent poate fi nevoit să exercite funcții care au o legătură strânsă cu dreptul național al statelor membre.
- 41 Așa fiind, trebuie subliniat că efectul util al articolelor 45 și 49 TFUE nu impune ca accesul la o activitate profesională într-un stat membru să fie supus unor cerințe inferioare celor impuse persoanelor care nu și-au utilizat libertățile de circulație (a se vedea în acest sens Hotărârea din 10 decembrie 2009, Pešla, C-345/08, EU:C:2009:771, punctul 50).
- 42 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, este necesar să se răspundă la întrebările adresate că articolele 45 și 49 TFUE trebuie interpretate în sensul că:
- se opun unei reglementări naționale care rezervă beneficiul unei dispense de la condițiile de formare profesională și de posesie a certificatului de capacitate pentru exercitarea profesiei de avocat, prevăzute, în principiu, pentru accesul la profesia de avocat, anumitor agenți ai funcției publice a unui stat membru care au practicat în același stat membru în această calitate, în cadrul unei autorități administrative sau al unui serviciu public ori într-o organizație internațională, și care înlătură de la beneficiul acestei dispense funcționarii, agenții sau foștii agenți ai funcției publice a Uniunii Europene care au practicat în această calitate în cadrul unei instituții europene și în afara teritoriului francez;

- nu se opun unei reglementări naționale care rezervă beneficiul unei astfel de dispense condiției ca persoana interesată să fi exercitat activități juridice în domeniul dreptului național și care înlătură de la beneficiul acestei dispense funcționarii, agenții sau foștii agenți ai funcției publice a Uniunii Europene care au exercitat în această calitate activități juridice în unul sau mai multe domenii aparținând dreptului Uniunii, în măsura în care nu exclude luarea în considerare a activităților juridice care presupun practica dreptului național.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 43 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera întâi) declară:

Articolele 45 și 49 TFUE trebuie interpretate în sensul că:

- **se opun unei reglementări naționale care rezervă beneficiul unei dispense de la condițiile de formare profesională și de posesie a certificatului de capacitate pentru exercitarea profesiei de avocat, prevăzute, în principiu, pentru accesul la profesia de avocat, anumitor agenți ai funcției publice a unui stat membru care au practicat în același stat membru în această calitate, în cadrul unei autorități administrative sau al unui serviciu public ori într-o organizație internațională, și care înlătură de la beneficiul acestei dispense funcționarii, agenții sau foștii agenți ai funcției publice a Uniunii Europene care au practicat în această calitate în cadrul unei instituții europene și în afara teritoriului francez;**
- **nu se opun unei reglementări naționale care rezervă beneficiul unei astfel de dispense condiției ca persoana interesată să fi exercitat activități juridice în domeniul dreptului național și care înlătură de la beneficiul acestei dispense funcționarii, agenții sau foștii agenți ai funcției publice a Uniunii Europene care au exercitat în această calitate activități juridice în unul sau mai multe domenii aparținând dreptului Uniunii, în măsura în care nu exclude luarea în considerare a activităților juridice care presupun practica dreptului național.**

Semnături